

บทที่ 5 บทสรุป

สังคมของเมืองจันทบุรีและตราดนั้น เป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติ เนื่องจากเมืองทั้งสองเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลที่เหมาะสมแก่ประกอบการค้า ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลสยามจัดให้เมืองจันทบุรีและเมืองตราดสังกัดอยู่กับกรมท่าเรื่อยมา และลักษณะภูมิประเทศของทั้งสองเมืองนี้ยังมีเส้นทางที่เอื้ออำนวยกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนจากภายนอก ซึ่งการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองจันทบุรีและตราดนั้นเกิดขึ้นหลายระลอกตั้งแต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น การอพยพเข้ามาของชาวจีนที่เดินทางเข้ามาโดยเรือสำเภา ตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์เฉิง (พ.ศ. 2205 -2338) ชาวนวนคริสต์ที่ลี้ภัยทางศาสนาเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งชาวนวนนั้นถือว่าเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวนวนคริสต์ซึ่งมีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองจันทบุรีและขลุ้ง(ติดกับทุ่งใหญ่) ชาวนวนเหล่านี้ได้ทำให้เกิดการตั้งชุมชน "เมือง" ขึ้น ริมฝั่งแม่น้ำจันทบุรีด้านตะวันออกโดยมีวัดคาทอลิกเป็นศูนย์กลางชุมชน และเป็นที่พักพิงประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนชาวจีนจะอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำจันทบุรีด้านตะวันตก ซึ่งแม้ว่าชาวจีนจะมีจำนวนน้อยกว่าชาวนวนฝั่งตะวันออก แต่จากการแต่งงานกับคนพื้นเมืองได้ทำให้ชาวจีนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น หรือแรงงานชาวพม่า ตองสู๋ เขมร ที่อพยพเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานในการขุดพลอย และลี้ภัยในสมัยที่ฝรั่งเศสเข้าครอบครองดินแดนพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ใน พ.ศ. 2449 เมื่อผู้อพยพเหล่านี้ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพตามความชำนาญของตนร่วมกับชนพื้นเมืองเดิม ทั้งชาวไทย และชาวของ จึงทำให้เกิดเป็นชุมชนขึ้นมาในบริเวณต่างๆ ของเมือง ซึ่งในช่วงก่อนการทำสนธิสัญญาเบาวีริงนั้น ประชากรในชุมชนเหล่านี้จะเป็นแรงงานสำคัญของรัฐในการเกณฑ์แรงงาน และการเก็บส่งให้รัฐ เนื่องจากจันทบุรีนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เช่น รง กระวาน ไม้เนื้อหอม เร่ว เป็นต้น

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาวีริง สภาพเศรษฐกิจและสังคมภายในจันทบุรีและตราดมีความเปลี่ยนแปลงไป มีการผลิตสินค้าเพื่อส่งออก และการส่งส่วยให้กับรัฐในรูปของตัวเงินแทนการเกณฑ์แรงงาน นอกจากนี้กลุ่มชาวจีนที่เป็นกลุ่มสำคัญทางเศรษฐกิจยังขยายกิจการและพัฒนากิจการค้าออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เนื่องด้วยปัจจัยจากนโยบายการควบคุมคนจีนของรัฐที่เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพให้แก่ชาวจีน เนื่องจากชาวจีนไม่ต้องเกณฑ์แรงงาน และเสียเงินค่าผูกปี้ในราคาถูกลง ทำให้มีโอกาสในการประกอบธุรกิจเต็มที่ ชาวจีนทำอาชีพปลูกพริกไทย อ้อย

ยาสูบ และค้าขาย ชาวพม่า ตองสู กุหล่า เขมร เข้ามารับจ้างขุดพลอย ส่วนพวกญวนเข้ารีตนั้นจะเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางสังคมมากที่สุดในเมืองจันทบุรีและตราด เนื่องจากมีศูนย์กลางทางศาสนา คือวัดคาทอลิก ที่เป็นจุดเชื่อมโยงชุมชนชาวคริสต์ในเมืองจันทบุรีและเมืองตราดเข้าด้วยกัน และทำให้ชาวญวนสามารถสืบทอดและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น โดยชาวญวนคริสต์นั้นจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ มักประกอบอาชีพทำประมง นอกจากนี้ยังมีอาชีพพ่อค้า ช่างทอง ช่างตีเหล็ก และทอเสื่อ ส่วนชาวสยามมักประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ และชาวของซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณที่ยังเป็นป่าเขา ทำอาชีพเก็บของป่าและตัดไม้ฟืนขาย จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ส่งผลให้สังคมมีความเจริญ ชุมชนเมืองมีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่น มีการสร้างถนนและเส้นทางคมนาคมระหว่างชุมชนให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยใช้วิถิเกณฑ์แรงงานในท้องถิ่นมาร่วมกันทำ ซึ่งแม้ในเมืองจันทบุรีและตราดจะมีประชากรหลากหลายเชื้อชาตินั้น ก็ไม่ปรากฏว่ามีความขัดแย้งใดๆ ระหว่างเชื้อชาติ แต่จะมีความขัดแย้งในเรื่องของการขัดผลประโยชน์ทางการค้าบ้าง โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาที่ฝรั่งเศสยึดครองจะเป็นช่วงที่ชาวจีนขึ้นมามีบทบาทอย่างมากเหนือกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าในสังคมเมืองจันทบุรีและตราดนั้น มีการถ่ายทอดและซึมซับวัฒนธรรมประเพณีระหว่างกัน เช่น ชาวจีนที่นับถือศาสนาพุทธในจันทบุรีก็จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพร้อมกับชาวญวนที่วัดญวน เนื่องจากนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานเหมือนกัน ส่วนชาวจีนที่อยู่อาศัยใกล้กับวัดคาทอลิกก็จะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ และการสวดของวัดคาทอลิกก็จะมีทั้งสวดจีน สวดไทย สวดญวน ร่วมกับบทสวดภาษาอังกฤษด้วย เป็นต้น

ส่วนสภาพสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2436 - 2447 นั้น ฝรั่งเศสได้เข้ามาจัดตั้งที่ทำการทหารเฉพาะบริเวณตัวเมืองจันทบุรีและปากน้ำแหลมสิงห์เท่านั้น การปกครองยังคงขึ้นอยู่กับรัฐบาลไทย แต่ผลจากการเข้ามาตั้งกองทหารฝรั่งเศสที่จันทบุรีนี้ มีส่วนทำให้ประสิทธิภาพการควบคุมกำลังคนและการจัดเก็บผลประโยชน์ของรัฐลดลง ทั้งนี้เพราะรัฐจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนและ "คลายความเข้มงวด" ในการปกครองลงไป เพื่อช่วยเหลือราษฎร ในระหว่างที่ถูกฝรั่งเศสยึดครอง และรัฐต้องการแสดงให้เห็นว่าได้ทอดทิ้งราษฎรชาวจันทบุรี เพื่อไม่ให้ราษฎรเอนเอียงไปทางฝรั่งเศส เช่น มีการงดเว้นการจัดเก็บภาษีบางประเภท งดเว้นการเกณฑ์ทหาร ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ในการประกอบอาชีพที่คล่องตัวขึ้น เนื่องจากไม่ต้องเสียเวลาในการเข้ารับราชการ แต่ก็มีผลเสียเพราะการควบคุมกำลังคนของรัฐเสียไป และยังสูญเสียรายได้ในการจัดเก็บภาษี

แม้ว่าการเข้ามายึดครองจันทบุรีของฝรั่งเศสจะเป็นการยึดครองเพียงบางส่วน แต่กระนั้น ก็ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมภายในจันทบุรี กล่าวคือ การเข้ามาของ ฝรั่งเศสทำให้เกิดเส้นทางการค้าที่สำคัญกับไซ่งอนโดยตรง เนื่องจากมีระยะทางไม่ไกลและ เดินทางสะดวกรวดเร็ว ไม่ต้องไปซื้อสินค้าถึงท่าเรือที่กรุงเทพฯ อีกทั้งยังมีความต้องการนำเข้า สินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ เพิ่มขึ้น จึงมีการส่งสินค้าเข้ามาจากไซ่งอนจำนวนมาก สินค้าที่ส่งเข้ามาเป็นสินค้าประเภทสินค้าฟุ่มเฟือย อาทิ สุรา ยาสูบ เสื้อผ้า ส่วนหนึ่งเพื่อจำหน่ายให้กองทหาร ฝรั่งเศส และส่วนหนึ่งนำเข้ามาจำหน่ายในเมืองจันทบุรี ดังนั้นพวกพ่อค้าจึงมีช่องทางในการ แสวงหากำไรมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ทำการค้าขายกับฝรั่งเศส ในตัวเมืองจันทบุรีเกิดสถาน บันเทิงเพื่อรองรับกองทหารฝรั่งเศส คือโรงหญิงสัญญาจรโรค(โสเภณี) และโรงบ่อนเบี้ย นอกจากนี้ ยังเกิดปรากฏการณ์การสมัครเข้าเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศสของชาวจีนและชาวญวน เพื่อจะได้ เป็น “อภิสิทธิ์ชน” ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากฝรั่งเศสทางการศาล ใช้เป็น “ใบเบิกทาง” เพื่อ อำนวยความสะดวกทางการค้า และเป็น “ช่องทาง” ในการหลบเลี่ยงภาษี ส่วนบริเวณที่ห่างไกล จากการยึดครองของฝรั่งเศสนั้นปรากฏว่าราษฎรดำรงชีวิตอยู่ตามปกติ และไม่พัฒนาไปอย่าง รวดเร็วเช่นสังคมในเมือง

ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรชาวจันทบุรีกับกองทหารฝรั่งเศสนั้นไม่ปรากฏว่ามี ปัญหาเท่าใดนัก นอกจากความแตกต่างบางประการทางภาษาและวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความไม่ เข้าใจกัน ดังกรณีที่นายทหารฝรั่งเศสยิงราษฎรไทยที่เดินผ่านหน้าค่ายทหารเวลาพลบค่ำเสียชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากราษฎรไม่เข้าใจภาษาฝรั่งเศส เป็นต้น หรือวัฒนธรรมบางอย่างที่ชาวไทยไม่เคย เห็นมาก่อน เช่น การเปลือยกายอาบน้ำบริเวณลำคลองท่าเรือ สะพานท่าหลวง หน้าวัดโบสถ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนไทยเห็นเป็นเรื่องแปลก

สภาพสังคมภายในจันทบุรีนั้นได้พัฒนาไปตามสถานภาพและบทบาทของกลุ่มคนใน ท้องถิ่น สังคมในเมืองเป็นชุมชนการค้า และสังคมในชนบทรอบนอกยังเป็นสังคมเกษตรกรรม โดยมีปัจจัยการเข้ามาของฝรั่งเศสเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลกระตุ้นให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงในสังคม เกิดกลุ่มคนที่ใช้การเข้ามาของฝรั่งเศสเป็น “โอกาสในการสร้างฐานะ” แสวงหาผลประโยชน์ สะสมทุน เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน เกิดอาชีพใหม่ๆ ทั้งนี้สิ่งเหล่านี้มีทั้งที่เป็น ประโยชน์และเป็นปัญหาแก่ท้องถิ่นซึ่งรัฐบาลไทยต้องเข้ามาจัดการแก้ไขในเวลาต่อมา

สภาพสังคมของเมืองตราดก่อนที่ฝรั่งเศสจะเข้ามายึดครองนั้น เป็นสังคมที่ราษฎรมีการประกอบอาชีพหลากหลาย ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทย มีชาวจีน(ไหหลำ) ชาวญวน ชาวเขมร พม่า ตองสู ลาว อยู่บ้างในบางพื้นที่ ราษฎรชาวตราดมีทั้งที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ พริกไทย สวนผลไม้ สวนมะพร้าว ทำประมง หาของป่า ล่าสัตว์ ขุดพลอย มีการค้าทั้งทางบกและทางทะเลกับหัวเมืองชายฝั่งทะเลอื่นๆ และพื้นที่ตอนในของเขมรตามด่านชายแดนต่างๆ โดยมีแม่น้ำตราดเป็นแม่น้ำสายสำคัญในการลำเลียงสินค้า เมื่อฝรั่งเศสได้ถอนทหารออกจากจันทบุรี และเข้ามายึดครองตราดนั้นได้สร้างความระส่ำระสายและความหวาดกลัวแก่ราษฎรเป็นอันมาก เนื่องจากการยึดครองตราดแตกต่างกับสมัยที่ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรี ทั้งนี้ฝรั่งเศสมีอำนาจในการปกครองตราด ผ่านการแต่งตั้งเจ้าเมืองเขมร และมีเจ้าพนักงานฝรั่งเศส(เรลิดังส์) ทำหน้าที่ควบคุมอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้การจัดเก็บภาษีฝรั่งเศสมีสิทธิในการเก็บภาษีในตราดทั้งขาเข้าและขาออก

ส่วนกองทหารของฝรั่งเศสที่มาประจำการที่ตราดนั้นเป็นทหารญวนและเขมร ปรากฏว่า ได้ทำการกดขี่ข่มเหงราษฎรหลายกรณี ราษฎรเกิดความหวาดกลัวและไม่แน่ใจในสถานการณ์การยึดครองว่าจะเป็นเพียงชั่วคราวหรือจะเป็นการผนวกตราดเข้าเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสดังเช่นเขมร จึงเกิดการอพยพของราษฎรชาวตราดเข้ามายังจันทบุรีและกรุงเทพมหานครจำนวนมาก กลายเป็นปัญหาแก่รัฐบาลไทยที่ต้องหามาตรการในการช่วยเหลือดูแล ขณะเดียวกันก็ต้องระมัดระวังที่จะไม่กระทบกระทั่งกับฝรั่งเศสเรื่องราษฎรอพยพข้ามเขตแดน ช่วงที่ฝรั่งเศสเข้ามายึดครองตราดนั้น สภาพสังคมตราดที่เปลี่ยนไปคือสังคมในตัวเมือง เนื่องจากมีการควบคุมดูแลจากฝรั่งเศสอย่างใกล้ชิด ในขณะที่ชาวเกาะช้าง เกาะกูด และเกาะหมาก รวมถึงเกาะน้อยใหญ่อื่นไม่ได้รับผลกระทบจากการยึดครองเท่าใดนักนอกจากการจ่ายภาษีที่เปลี่ยนมาจ่ายให้ฝรั่งเศส และการค้าของเถื่อน ต้มเหล้าเถื่อนที่เกิดขึ้นทั่วไปตามหมู่เกาะของตราด เนื่องจากการควบคุมที่หละหลวม อีกทั้งยังมีกลุ่มโจรสลัด ที่อยู่ตามเกาะต่างๆ คอยดักปล้นพ่อค้าและราษฎร เนื่องจากรัฐบาลดูแลไม่ทั่วถึง

สภาพสังคมเมืองตราดช่วงที่ฝรั่งเศสยึดครองมีความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือเรื่องการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคน โดยในระยะแรกเกิดการอพยพออกจากตราดไปอยู่ที่จันทบุรี ทำให้รัฐต้องเข้าไปจัดการดูแลทั้งเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ต่อมาเกิดการอพยพเข้ามาภายหลังจากที่ฝรั่งเศสออกจากตราด กล่าวคือมีชาวพม่า ตองสู เขมร และลาว ที่หนีการปกครองของฝรั่งเศสมาจาก

มณฑลบูรพา การอพยพเข้าออกของกลุ่มคนมีส่วนทำให้การตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการมีราษฎรอพยพออกจากพื้นที่จำนวนมากทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างหยุดชะงักลง เช่น ชาวสวน ชาวไร่ที่ทิ้งกิจการ และอพยพออกจากตราดไปอยู่จันทบุรีเป็นต้น

ภายหลังจากที่ฝรั่งเศสถอนกองทหารออกไปจากจันทบุรีแล้ว รัฐบาลไทยได้ปรับปรุงการปกครองเมืองจันทบุรีให้รัดกุมและสอดคล้องกับสภาพการเมืองในขณะนั้น และพยายามรวมอำนาจการปกครองให้กลับสู่ศูนย์กลาง ด้วยการตั้งมณฑลจันทบุรี ใน พ.ศ. 2449 และจัดการปกครองมณฑลจันทบุรีตามระบบการปกครองแบบเทศาภิบาล มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค สร้างถนน ทำสะพาน จัดการปกครองในท้องถิ่นให้รัดกุมเช่น ตั้ง กิ่งอำเภอ หรือย้ายที่ทำการอำเภอในพื้นที่ห่างไกล เพื่อให้การดูแลของรัฐเข้าไปได้อย่างทั่วถึง ปรับเปลี่ยนการเก็บภาษีให้จัดเก็บได้เต็มที่ ออกพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร เพื่อจัดระเบียบการควบคุมกำลังคนและการป้องกันประเทศ และที่สำคัญยิ่งคือนโยบายการกระจายการศึกษาสู่ท้องถิ่นโดยในระยะแรกใช้วัดเป็นศูนย์กลางซึ่งนอกจากการให้ความรู้แก่ราษฎรแล้ว ยังทำให้ราษฎรเกิดความรู้สึกในการเป็นคนไทยจากการถูกกล่อมเกลามาแบบเรียนของรัฐ ดังจะเห็นได้จาก การแบ่งแยกเชื้อชาติของราษฎรเริ่มหมดไป ตั้งแต่รัฐเข้าไปจัดการศึกษา เช่น ชาวของหรือชาวญวนที่นับถือศาสนาพุทธ ได้กลมกลืนกลายเป็นคนไทยเกือบทั้งหมด เหลือเพียงวัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่นบางประการที่สืบทอดกันมา ส่วนชาวญวนคริสต์และชาวจีนแม้จะมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับชาวไทยแต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่มีเอกลักษณ์และแบ่งแยกได้อยู่ ส่วนในตราดนั้นราษฎรส่วนใหญ่เป็นคนไทยอยู่แล้วภายหลังการจัดการปกครองหลังปี พ.ศ. 2450 เป็นต้นมาราษฎรกลุ่มต่างๆ ผสมกลมกลืนกลายเป็นชาวไทยเกือบทั้งหมด แตกต่างกันเพียงการนับถือศาสนาเท่านั้น

ในด้านการประกอบอาชีพนั้นหลังทศวรรษ 2450 เป็นต้นมา การค้ากับทางฝั่งอินเริ่มขบเขาลงเนื่องจากฝรั่งเศสกีดกันทางการค้าของไทยกับดินแดนเขมรที่ฝรั่งเศสปกครอง อีกทั้งตลาดการค้าของปากีขบเขาลงไปและในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ สินค้าที่เคยเป็นสินค้าออกสำคัญ เช่น พริกไทย และพลอยมีราคาต่ำลง ทำให้ราษฎรต้องปรับเปลี่ยนอาชีพมาประกอบอาชีพอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ทำสวนยางพารา ทำนา ทำไร่ ส่วนการพัฒนาในตัวเมืองนั้นมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วเกิดการตั้งร้านค้า โรงสีข้าวขนาดใหญ่ขึ้น เนื่องจากเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและเข้าถึงยังชนบทมากขึ้นทำให้พ่อค้าเดินทางเข้าไปรับสินค้าได้สะดวก มีการขอ

สัมปทานการเดินรถโดยสารในจังหวัดและมีเรือกลไฟจากกรุงเทพฯวิ่งรับส่งผู้โดยสาร เกิดท่าเรือใหม่ เช่น ท่าแฉลบ ใน พ.ศ. 2475 ทำให้การเดินเรือมีความสะดวกยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดีแม้การจัดการปกครองแบบเทศาภิบาลจะเป็นการรวมอำนาจการพัฒนาเข้าสู่ศูนย์กลางเป็นผลสำเร็จ แต่ต่อมาก็ถูกยกเลิกไปเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญของเส้นทางคมนาคมทำให้รัฐสามารถเข้าไปดูแลท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึงโดยไม่ต้องใช้การจัดการผ่านมณฑลที่สูญเสียเวลา และมีระบบการทำงานที่ยุ่งยากซับซ้อน มีค่าใช้จ่ายสูง ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ รัฐบาลจึงประกาศยุบเลิก มณฑลจันทบุรี ใน พ.ศ. 2474 จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราดจึงจัดการปกครองแยกจากกัน ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลทั่วประเทศและออก"ระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม 2476" ทั้งนี้เพื่อกระจายอำนาจแก่ส่วนท้องถิ่นและให้จังหวัดมีอำนาจในการปกครองตนเองมากขึ้น